

บทที่ 2

ภูมิศาสตร์กายภาพของอ่าวไทยและสภาพวงจรชีวิตของปลาทู

บทนี้เป็นการศึกษาถึงสภาพทางภูมิศาสตร์ของอ่าวไทย โดยศึกษาตั้งแต่ในเรื่องของที่ตั้ง ลักษณะภูมิประเทศ ลักษณะชายฝั่งทะเล ลักษณะภูมิอากาศ อุณหภูมิและความเค็มของน้ำทะเลที่มีความเหมาะสมต่อการเกิดและการดำรงชีวิตของปลาทู รวมถึงประเภทและชนิดของปลาทู วงจรชีวิตและฤดูกาลวางไข่ ตลอดจนฤดูกาลทำประมงปลาทูในอ่าวไทย

2.1 ภูมิศาสตร์กายภาพในอ่าวไทยที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับปลาทู

ความเหมาะสมของลักษณะภูมิศาสตร์เป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดการเกิดขึ้นของผลิตผลทางธรรมชาติ อ่าวไทยนับเป็นพื้นที่หนึ่งที่มีสภาพภูมิศาสตร์ที่เหมาะสมไม่ว่าจะเป็นลักษณะภูมิประเทศและลักษณะชายฝั่งที่อุดมสมบูรณ์เอื้อต่อการอยู่อาศัยและการวางไข่ของปลา นอกจากนี้ยังมีอุณหภูมิและความเค็มของน้ำที่พอเหมาะกับการดำรงชีวิต และการแพร่พันธุ์ของสัตว์น้ำนานาชนิด โดยเฉพาะปลาทู ซึ่งเป็นปลาเศรษฐกิจที่สร้างรายได้ให้กับผู้คนในพื้นที่อ่าวไทย

2.1.1 ที่ตั้งทางภูมิศาสตร์

อ่าวไทยเป็นส่วนหนึ่งของไหล่ทวีปซุนดา¹ (Sunda shelf) ซึ่งติดกับทะเลจีนใต้ โดยมีตำแหน่งอยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของทะเลจีนใต้ อยู่ระหว่างละติจูด 1 องศา 30 ลิปดาเหนือ กับ 13 องศา 30 ลิปดาเหนือ และลองจิจูด 99 องศา 00 ลิปดาตะวันออก ถึง 105 องศา 00 ลิปดาตะวันออก

¹ไหล่ทวีปซุนดา เป็นบริเวณเชื่อมติดต่อระหว่าง 3 พื้นที่ด้วยกัน คือ เกาะสุมาตรา บอร์เนียว และผืนแผ่นดินใหญ่ของเอเชียอาคเนย์ รวมถึงบริเวณทางใต้ของทะเลจีนใต้ บริเวณนี้ถือเป็นไหล่ทวีปใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งมีพื้นที่ประมาณ 1,800,000 ตารางกิโลเมตร

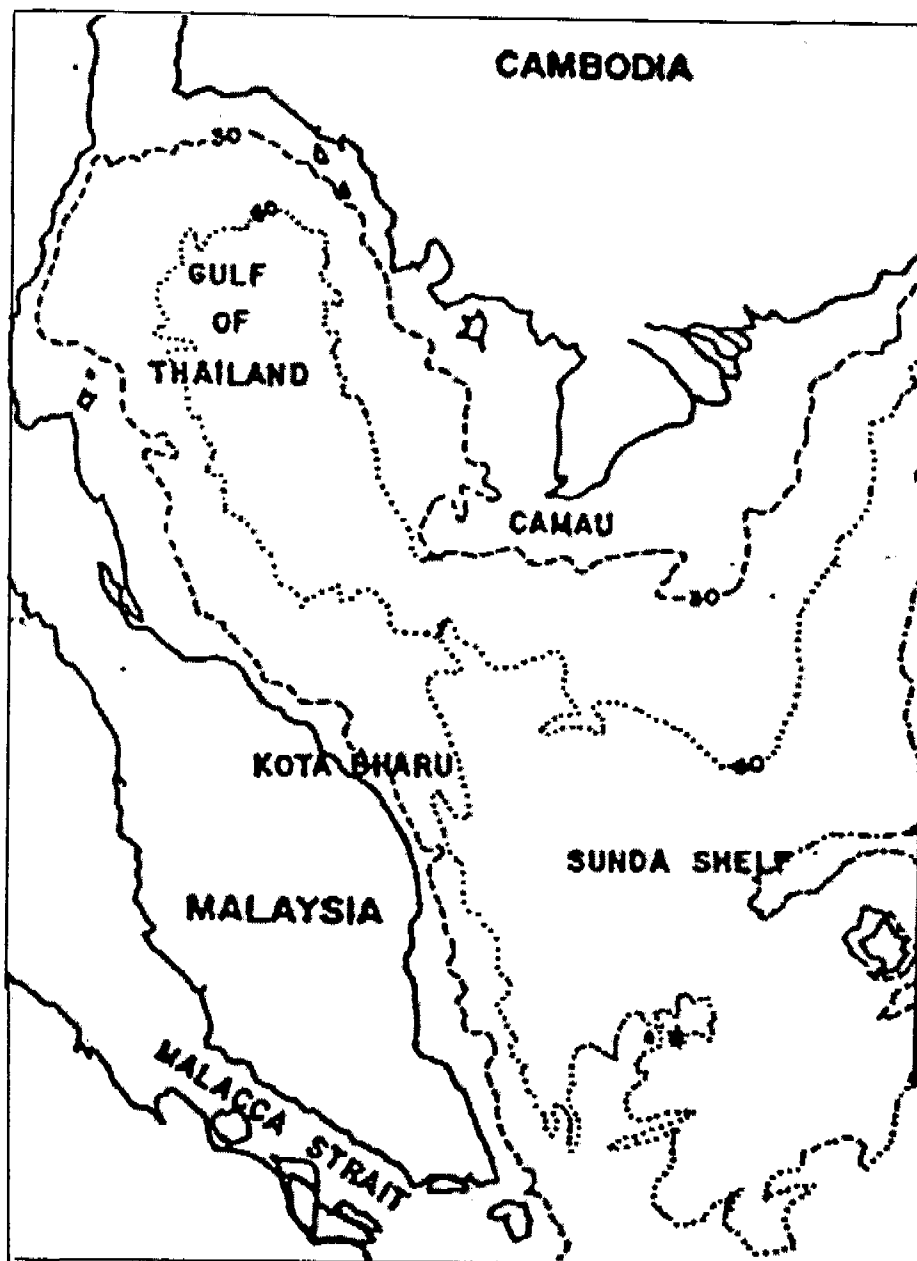
ออก² มีอาณาเขตชายฝั่งติดต่อกับ 4 ประเทศ คือ ทางเหนือและตะวันตกมีอาณาเขตติดต่อกับประเทศไทย ทางตะวันออกเฉียงเหนือติดต่อกับประเทศไทย กัมพูชาและเวียดนาม ทางตะวันตกเฉียงใต้ติดกับประเทศมาเลเซีย ครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 320,000 ตารางกิโลเมตร³ โดยบริเวณที่พบผลิตผลปลาทุ กือบริเวณตั้งแต่จังหวัดตราด ลงไปจนถึงจังหวัดนราธิวาส

² สมชาย ศรีปัญญาวิชนม์ , "แบบจำลองเชิงคณิตศาสตร์ของการไหลเวียนของน้ำที่เกิดจากลมในอ่าวไทย" (วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาวิทยาศาสตร์ทางทะเล บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532),น .2.

³ วลีรัตน์ มุสิกะสังข์ , "การหมุนเวียนภายในของคาร์บอนในอ่าวไทย" (วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิทยาศาสตร์ทางทะเล ภาควิชาวิทยาศาสตร์ทางทะเล บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541),น.3.

แผนที่ 2.1

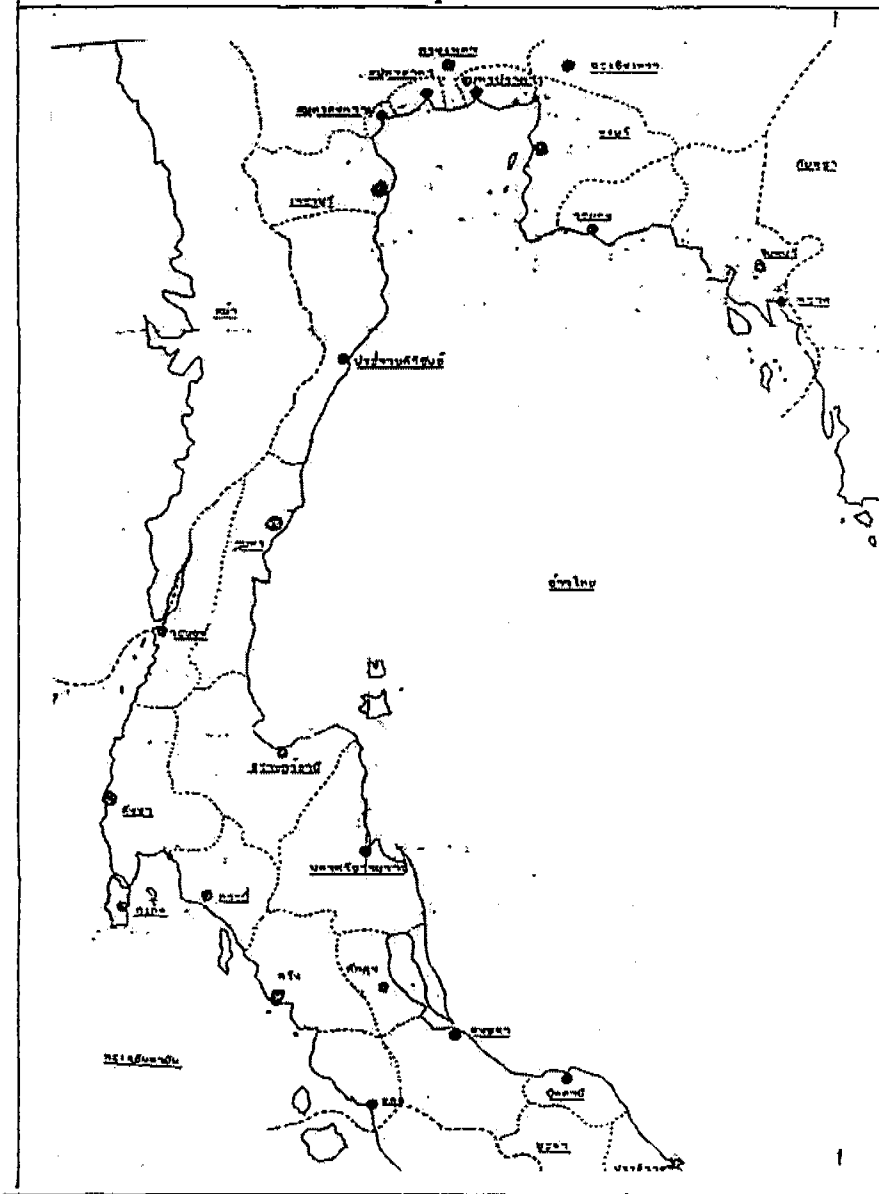
ที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของอ่าวไทย

ที่มา : วิโรจน์ พินโยภรณ์, "การเปลี่ยนแปลงตามฤดูกาลของลักษณะมวลน้ำในอ่าวไทย และทะเล จีนใต้," (วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต ภาค วิชาวิทยาศาสตร์ทางทะเล บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529), น.16.

แผนที่ 2.2

อ่าวไทย

ที่มา: วิชาญ ศิริชัยเอกวัฒน์, ยุทธศาสตร์การประมงทะเลของไทย (เอกสารวิจัยส่วนบุคคล ลักษณะวิชา การเศรษฐกิจ นักศึกษาป้องกันราชอาณาจักร หลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร ภาควิชาความร่วมมือเอกชน รุ่นที่ 8 ประจำปีการศึกษา 2538-2539), น.12.

2.1.2 ลักษณะภูมิประเทศ

ความเหมาะสมของอ่าวไทย นับเป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้ออำนวยต่อการเกิดขึ้นของผลิตผลปลา เนื่องจากมีภูมิประเทศที่เป็นลักษณะเฉพาะไม่เหมือนกับพื้นที่ใดๆ กล่าวคือ เป็นอ่าวตื้นซึ่งเกิดจากการสึกกร่อนของทิวเขา ในมหายุคพาลีโอโซอิก (Paleozoic) และมีโซโซอิก (Mesozoic) ได้แก่ ทิวเขาถนนธงชัย ตะนาวศรี ภูเก็ต นครศรีธรรมราช และสันกาลาคีรี ทิวเขาเหล่านี้เป็นทิวเขาที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เชื่อกันว่าได้ดันตัวขึ้นมาเมื่อประมาณ 100 ล้านปีมาแล้ว ในสมัยแรกคงเป็นภูเขาขนาดใหญ่ และผ่านการสึกกร่อนลดต่ำลงมาจากระดับที่เคยสูงเหนือน้ำทะเลจนถึงระดับราบ ในปัจจุบันน้ำทะเลท่วมถึงจึงกลายเป็นน่านน้ำทะเลตื้น⁴ มีความลึกเฉลี่ย 45 เมตร ความลึกมากที่สุดอยู่ระหว่าง 70 ถึง 85 เมตร ซึ่งอยู่บริเวณกลางอ่าว ลักษณะการแพร่กระจายของความลึกจะเพิ่มขึ้นตามระยะห่างจากชายฝั่งโดยจะมีสันดอนอยู่ระดับความลึก 55 เมตร เป็นตัวกั้นระหว่างอ่าวไทยกับทะเลจีนใต้ จากลักษณะภูมิประเทศที่มีความลึกไม่มากนักดังกล่าว ทำให้อินทรีย์และอนินทรีย์วัตถุจากกันอ่าวทะเลสามารถหมุนเวียนมายังระดับผิวน้ำได้โดยสะดวก ประกอบกับมีแม่น้ำสายสำคัญหลายสายไหลลงสู่อ่าวไทย ได้แก่

แม่น้ำเจ้าพระยา ไหลลงสู่อ่าวไทยตอนบนที่จังหวัดสมุทรปราการ

แม่น้ำแม่กลอง ไหลลงสู่อ่าวไทยตอนบนที่จังหวัดสมุทรสงคราม

แม่น้ำท่าจีน ไหลลงสู่อ่าวไทยตอนบนที่จังหวัดสมุทรสาคร

แม่น้ำบางปะกง ไหลลงสู่อ่าวไทยตอนบนที่จังหวัดฉะเชิงเทรา

แม่น้ำเพชรบุรี ไหลลงสู่อ่าวไทยตอนบนที่จังหวัดเพชรบุรี⁵

นอกจากนี้ยังมีแม่น้ำสายอื่นๆอีก แม่น้ำเหล่านี้ได้พัดพาเอาปุ๋ยธรรมชาติจำพวกไนโตรเจน และฟอสเฟตไหลลงสู่อ่าวไทย ทำให้อ่าวไทยมีความอุดมสมบูรณ์สูง เกิดแพลงก์ตอนพืชและสัตว์ อันเป็นอาหารสำคัญของปลา ส่งผลทำให้เกิดผลิตผลปลาในอ่าวไทยเป็นจำนวนมาก

⁴ สวาท เสนาณรงค์, ภูมิศาสตร์ประเทศไทย, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพมหานคร:ไทยวัฒนาพานิช, 2529), น.28.

⁵ สมชาย ศรีปัญญาวิวัฒน์, แบบจำลองเชิงคณิตศาสตร์ของการไหลเวียนของน้ำ, น.2.

⁶ กฤษฎา หน่อเนื้อ, "องค์ประกอบทางกายภาพและทางเคมีบางประการของดินตะกอนในอ่าวไทย," (วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาศาสตร์การประมง บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2541), น.4-5.

ดังจะเห็นได้จากปริมาณปลาที่จับได้ทั้งหมด พบว่าร้อยละ 80 เป็นปลาที่จับได้ในอ่าวไทยร้อยละ 20 เป็นปลาที่จับได้ในทะเลฝั่งอันดามัน⁷

2.1.3 ลักษณะชายฝั่งทะเล

นอกจากความอุดมสมบูรณ์ของอ่าวไทยที่เป็นปัจจัยต่อการเกิดขึ้นของผลิตผลปลาแล้ว ลักษณะชายฝั่งทะเลยังมีส่วนสำคัญต่อการอยู่อาศัยและการวางไข่ของปลาทูอีกด้วย

ประเทศไทยมีชายฝั่งทะเลติดต่อกับทะเลด้านอ่าวไทย ยาวประมาณ 1,900 กิโลเมตร สามารถแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังต่อไปนี้

1. อ่าวไทยฝั่งตะวันออก คือ ฝั่งทะเลตั้งแต่บริเวณกึ่งกลางระหว่างปากน้ำท่าจีนกับปากน้ำเจ้าพระยาไปทางตะวันออก จนจดเขตแดนประเทศกัมพูชาที่จังหวัดตราด ยาวประมาณ 544 กิโลเมตร ได้แก่ จังหวัดสมุทรปราการ ชลบุรี ระยอง จันทบุรี ตราด

2. อ่าวไทยฝั่งตะวันตก คือ ฝั่งทะเลตั้งแต่บริเวณกึ่งกลางระหว่างปากน้ำท่าจีนกับปากน้ำเจ้าพระยาไปทางตะวันตก ลงไปทางใต้จนจดเขตแดนประเทศมาเลเซียที่ปากน้ำสุโขง-โกลก จังหวัดนราธิวาส ยาวประมาณ 1,296 กิโลเมตร ได้แก่ จังหวัดสมุทรสาคร สมุทรสงคราม เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช พัทลุง สงขลา ปัตตานี นราธิวาส

บางครั้งฝั่งทะเลตั้งแต่บริเวณปากน้ำแม่กลอง ท่าจีน เจ้าพระยา จนถึงบริเวณปากน้ำบางประกง มักจะมีผู้เรียกว่า ก้นอ่าวไทย⁸

ลักษณะชายฝั่งทะเลของอ่าวไทย เป็นพื้นที่ลาดมีความลึกไม่มากนัก สภาพทั่วไปเป็นดินปนทราย ยกเว้นบริเวณปากน้ำและใกล้เคียงจะเป็นหาดโคลนหรือโคลนปนทราย ทั้งนี้เนื่องจากน้ำในลำน้ำพัดพาตะกอนจากแผ่นดินมาตกทับถมกันที่บริเวณปากแม่น้ำ⁹ ซึ่งบริเวณดังกล่าวเป็นแหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์ที่ปลาทูจะเข้ามาอาศัยเลี้ยงตัว ปลาทูที่จับได้ในบริเวณนี้จะมีรสชาติอร่อยแตกต่างจากบริเวณที่จับได้ในพื้นที่ที่เป็นหาดทราย โดยหาดโคลนมีอยู่เป็นจำนวนมากใน

⁷ ยุพินท์ วิวัฒน์ชัยเศรษฐ์, “ชาวประมงร่วมใจไม่จับปลาทูมีไข่ ปล่อยให้แพร่พันธุ์,” วารสารการประมง 53 (มกราคม – กุมภาพันธ์ 2543):61.

⁸ คณะกรรมการภูมิศาสตร์แห่งชาติ, เอกสารชุดภูมิศาสตร์ประเทศไทย เล่ม 1 ลักษณะทางกายภาพของประเทศไทย (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, 2527), น.70.

⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 70.

บริเวณก้นอ่าวไทยดั่งนั้นปลาทุในบริเวณนี้จึงมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป ในหนังสือสมุทรวิทยาของ ชุนอินทรปราสาท ครูโรงเรียนนายร้อยทหารบก ซึ่งตีพิมพ์เมื่อร.ศ. 127 (พ.ศ. 2451)ได้รวบรวมรายชื่อสินค้าที่โด่งดังของแหล่งต่างๆของประเทศเอาไว้ว่า ปลาทะเลสดมีที่เมืองสมุทรสาคร (ท่าจีน) สมุทรสงคราม (แม่กลอง) ปลาทุที่มีบางเหย้า¹⁰ ซึ่งอยู่ในจังหวัดสมุทรปราการ นอกจากนี้หาดโคลนยังมีอยู่ในบริเวณชายฝั่งตั้งแต่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ลงมาถึงจังหวัดนครราชสีมา ราช ส่วนบริเวณนอกฝั่งจังหวัดชุมพร ไปจนถึงจังหวัดสุราษฎร์ธานี มีลักษณะเป็นโคลนปนทรายสำหรับบริเวณอ่าวไทยฝั่งตะวันออก หาดโคลนมีอยู่เพียงในพื้นที่บริเวณรอบๆเกาะช้าง แต่เมื่อถัดออกมาจากเกาะช้างไปทางตะวันตกจะมีสัดส่วนของทรายเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ¹¹ นอกจากนี้ชายฝั่งทะเลในอ่าวไทยยังประกอบไปด้วยเกาะแก่ง ซึ่งช่วยเป็นที่กำบังลม ทำให้กระแสน้ำทะเลในบริเวณนั้นนิ่ง เหมาะแก่การวางไข่ของปลาทุ เกาะเหล่านี้อยู่ในบริเวณอ่าวไทยฝั่งตะวันตก ได้แก่ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร และสุราษฎร์ธานี ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี มีหมู่เกาะที่สำคัญคือ หมู่เกาะอ่างทอง ซึ่งประกอบไปด้วยเกาะใหญ่น้อยราว 40 เกาะ จึงทำให้บริเวณนี้เป็นแหล่งที่สำคัญในการวางไข่ของปลา ส่วนอ่าวไทยฝั่งตะวันออกมีหมู่เกาะอยู่ในบริเวณจังหวัดชลบุรี ระยอง และตราด โดยเฉพาะตราดจะมีเกาะแก่งอยู่จำนวนมาก ทำให้ตราดเป็นแหล่งสำคัญของการวางไข่ของปลาทุในฝั่งนี้ แต่เนื่องจากชายฝั่งทะเลด้านตะวันออกมีแหล่งอาหารไม่อุดมสมบูรณ์เท่ากับชายฝั่งทะเลด้านตะวันตก ประกอบกับมีแนวชายฝั่งทะเลสั้น จึงทำให้ปริมาณปลาทุในฝั่งนี้มีจำนวนไม่มาก

2.1.4 คุณภูมิและความเค็มของน้ำทะเล

คุณภูมิและความเค็มของน้ำ นับเป็นปัจจัยที่มีบทบาทสำคัญอย่างมากต่อการดำรงชีวิตของปลาทุ หากคุณภูมิและความเค็มของน้ำอยู่ในสภาพที่ไม่เหมาะสมกับความต้องการของปลา ย่อมทำให้การวางไข่ และการฟักไข่ของปลาทุ มีอัตราการต่ำลง รวมถึงการเจริญเติบโตเป็นไปอย่างเชื่องช้า ปลาอ่อนแอ และอาจถึงตายได้

¹⁰ เทพชู ทับทอง, "สรรพสินค้าอะไรที่ไหนดี," ใน อดีตสยาม ,(กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นครชน, 2523),น. 246.

¹¹ กฤษฏา นน่อเนื้อ, องค์ประกอบทางกายภาพและทางเคมีบางประการของดิน,น.7.

อ่าวไทยเป็นพื้นที่ที่ตั้งอยู่ใกล้เส้นศูนย์สูตร ทำให้มีลักษณะภูมิอากาศเป็นแบบร้อนชื้น มีอุณหภูมิคงที่ตลอดปีเฉลี่ย 28 องศาเซลเซียส เนื่องจากอุณหภูมิระหว่างฤดูกาลในฤดูร้อนแหร นาวไม่แตกต่างกันมากนัก อยู่ระหว่าง 27-28 องศาเซลเซียส¹² ส่งผลให้อุณหภูมิของน้ำทะเลมี ระดับสูงอยู่ระหว่าง 27 – 28 องศาเซลเซียส อุณหภูมิดังกล่าวนี้นับเป็นอุณหภูมิที่เหมาะสมที่ทำให้ปลาทุสามารถวางไข่ได้ตลอดทั้งปี และลูกปลามีอัตราการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว จากการ ศึกษาของวราชัย สิ้นธุ์เจริญ พบว่า ลูกปลามีอัตราการเติบโตประมาณ 1 เซนติเมตรต่อ 10 วัน¹³

สำหรับความเค็มของน้ำทะเลในอ่าวไทย มีค่าความเค็มต่ำกว่าร้อยละ 32 เนื่องจากมี แม่น้ำไหลลงทั้ง 2 ฝ่าย โดยเฉพาะในบริเวณปากแม่น้ำจะมีค่าความเค็มต่ำมาก หรือเรียกว่าน้ำ กร่อย ซึ่งเป็นบริเวณที่จะพบปลาทุได้เป็นจำนวนมาก นอกจากนี้อ่าวไทยยังได้รับอิทธิพลจากลม มรสุมที่พัดผ่านประจำ 2 ฤดู คือ ฤดูมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ และลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ มรสุมทั้งสองดังกล่าวเป็นลมที่พัดผ่านทะเล ฉะนั้นจึงนำฝนมาตกทั้งสองฤดู¹⁴ ซึ่งมีผลช่วยรักษา ระดับความเค็มไม่ให้มีค่าสูงมากเกินไป ทำให้ปลาทุสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ และแพร่พันธุ์ได้อย่าง รวดเร็ว

อย่างไรก็ตาม นอกจากปัจจัยทั้ง 3 ประการแล้ว ยังมีปัจจัยอื่นๆ ได้แก่ ปริมาณ ออกซิเจน ซึ่งในอ่าวไทยมีค่าออกซิเจนอยู่ระหว่าง 3.4 – 4.8 มิลลิลิตรต่อลิตร¹⁵ เพียงพอแก่การ ดำรงชีวิตของปลา และกระแสน้ำที่ช่วยในการหมุนเวียนของสารอาหาร ทำให้อ่าวไทยมีความอุดม สมบูรณ์เหมาะกับการเกิดและการดำรงชีวิตของปลาทุ

¹² สวาท เสนาณรงค์, ภูมิศาสตร์ประเทศไทย, น. 77.

¹³ วราชัย สิ้นธุ์เจริญ, "วิกฤตการณ์ปลาทุปี 2498," ข่าวการประมง 9 (เมษายน 2499):188.

¹⁴ สวาท เสนาณรงค์, ภูมิศาสตร์ประเทศไทย, น. 75.

¹⁵ วิชาญ ศิริชัยเอกวัฒน์, ยุทธศาสตร์การประมงทะเลของไทย, (เอกสารวิจัยส่วนบุคคล ลักษณะวิชาการเศรษฐกิจ นักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร หลักสูตรการป้องกัน ราชอาณาจักร ภาครัฐร่วมเอกชน รุ่นที่ 8 ประจำปีการศึกษา 2538 – 2539), น. 13.

2.2 ผลิตผลปลาทุ

ปลาทุเป็นปลาทะเล ซึ่งจัดอยู่ในจำพวกปลาผิวหน้า ปลาชนิดนี้มีถิ่นกำเนิดอยู่เฉพาะในบางพื้นที่เท่านั้น กล่าวคือ บริเวณที่เรียกว่า Indo - Pacific โดยเฉพาะในอ่าวไทย ซึ่งเป็นแหล่งที่มีปลาทุชุกชุม และมีคุณภาพดี จนก่อให้เกิดอุตสาหกรรมการประมงที่สำคัญในบริเวณรอบอ่าว

2.2.1 ประเภทและชนิดของปลาทุ

ปลาทุเป็นปลาซึ่งนักอนุกรมวิธาน (นักจัดระบบชั้นของสิ่งมีชีวิต) จัดให้อยู่ในวงศ์ Sombriidae สกุล Rastrelliger ปลาในสกุลนี้เท่าที่จับได้ในอ่าวไทยในขณะนี้มียู่ 4 ชนิด คือ

1.ปลาทุตัวสั้น	ชื่อสามัญ Short – bodied mackerel
ชื่อวิทยาศาสตร์ Rastrelliger brachysoma
2.ปลาทุ	ชื่อสามัญ Indo – Pacific mackerel
(หรือ Indo – Pacific chub mackerel)
ชื่อวิทยาศาสตร์ Rasterliger neglectus
3.ปลาลัง	ชื่อสามัญ Indian mackerel
ชื่อวิทยาศาสตร์ Rastrelliger kanagurtu
4.ปลาทุปากจิ้งจก	ชื่อสามัญ Faughn 's mackerel
ชื่อวิทยาศาสตร์ Rastrelliger faughni ¹⁶

ในการจำแนกชนิดนั้น นักวิทยาศาสตร์หลายท่านต่างมีความคิดเห็นแตกต่างกันออกไป บางคนเชื่อว่า ปลาทุ (*R. neglectus*) และปลาทุตัวสั้น (*R. brachysoma*) เป็นปลาชนิดเดียวกัน แม้ว่าในทางอนุกรมวิธานจะเห็นว่ามีความแตกต่างกัน อย่างไรก็ตามในการศึกษาและรวบรวม ข้อมูลของประเทศไทยได้ถือเอาปลาทั้ง 2 ประเภทเป็นปลาชนิดเดียวกัน¹⁷ โดยใช้ชื่อสามัญว่า Indo – Pacific chub mackerel หรือ Short – body mackerel แต่ส่วนใหญ่นิยมใช้ชื่อ

¹⁶ สมศักดิ์ จุลละสร, "ทรัพยากรปลาทุในอ่าวไทย," วารสารการประมง 32 (มกราคม 2522):56.

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, น.56.

Indo – Pacific chub mackerel หรือ Indo - Pacific mackerel¹⁸ ปลาชนิดนี้เป็นปลาที่มีความสำคัญในทางเศรษฐกิจ โดยมีถิ่นที่อยู่อาศัยในบริเวณที่เรียกว่า Indo – Pacific คือ บริเวณบรรจบระหว่างมหาสมุทรอินเดียกับแปซิฟิก บริเวณดังกล่าวนี้ครอบคลุมดินแดนเอเชียอาคเนย์ตั้งแต่ด้านมหาสมุทรอินเดียตะวันออก แถบหมู่เกาะอันดามัน สิงคโปร์ หมู่เกาะชวา อ่าวไทย ทะเลจีนใต้ ถึงฟิลิปปินส์ ทางด้านใต้ก็มีแพร่กระจายไปถึงเกาะบอร์เนียว ตอนเหนือของออสเตรเลีย และไกลสุดถึงหมู่เกาะฟิจิ¹⁹ ในแต่ละประเทศจึงมีชื่อเรียกปลาตามภาษาพื้นเมืองแตกต่างกันออกไป เช่น อินโดนีเซีย เรียกว่า เคมบุง ปีเรมพวน (Kembung perempuan) มลายู เรียกว่า เคมบอง (Kembong) ฟิลิปปินส์ เรียกว่า ฮาซาฮาซา (Hasa – Hasa) เวียดนาม เรียกว่า คา บัก มา (Ca' Bac Ma)

ส่วนประเทศไทยมักเรียกว่า ปลาหู ยกเว้นทางเขตภาคใต้เรียกปลาหูและปลาลังรวมกันว่า ปลาลัง ทั้งนี้เนื่องจากปลาลังมีลักษณะที่คล้ายคลึงกับปลาหูมาก ในอดีตชาวประมงไทยเข้าใจผิดเรียกปลาหูว่าเป็นปลาดัวเมีย ส่วนปลาลังเป็นปลาดัวผู้ นอกจากนี้ยังมีชาวประมงไทยบางท้องถิ่นเรียกปลาหูว่าเป็น ปลาหูโหม่ง หรือ ปลาโหม่ง ซึ่งกรมประมงได้ตรวจสอบลักษณะปลาดังกล่าวแล้ว พบว่าเป็นปลาลัง จึงได้ประกาศในวันที่ 18 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2508 แถลงชี้ขาดว่า ปลาหูโหม่งไม่ใช่ปลาหู²⁰

หากพิจารณาปลาทั้งสองชนิดนี้จะสังเกตเห็นความแตกต่างได้ชัดเจนอยู่หลายประการ เช่น

1. ปลาหูมีลำตัวกว้าง (ความลึก) มากกว่าปลาลัง
2. ส่วนกว้างของลำตัวปลาดัวปลาดูมีค่าใกล้เคียงกับความยาวของส่วนหัว แต่ของปลาลังนั้นความกว้างน้อยกว่าความยาวส่วนหัว

¹⁸ สำหรับชื่อของปลาทั้งสองที่มีคำว่า chub และไม่มีนั้น ผู้วิจัยเข้าใจว่า เนื่องจากการเรียกชื่อสามัญของปลาหู ประเทศไทยเคยใช้คำว่า Short-bodied mackerel , Chub mackerel และ Indo-Pacific mackerel แต่ชื่อ Short-bodied mackerel นั้นไม่เป็นที่แพร่หลาย ส่วนชื่อ Chub mackerel ซึ่งไทยเคยใช้เรียกปลาหูนั้น อาจสับสนกับ common name ทางสกุล Scomber เพื่อไม่ให้ไขว้เขวในการระบุชนิด จึงได้ใช้ชื่อสามัญของปลาหูในขณะนี้ว่า Indo-Pacific chub mackerel อันเนื่องมาจาก *Rastrelliger neglectus* มีอยู่เฉพาะในภูมิภาคแถบอินโดแปซิฟิก

¹⁹ วีระวัฒน์ หงสกุล, ปลาหูในอ่าวไทย, น. 7.

²⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 5.

- 3.ปลายจมูก (snout) ของปลาทุกลมหมู่และสัน ส่วนของปลาลังแหลม
- 4.ปลาลังมีขนาดนัยน์ตาใหญ่กว่าปลาหู
- 5.ปลาหูมักจะมีจุดสีดำใต้ฐานครีบหลัง ประมาณ 12 – 14 จุด แต่ปลาลังมักจะมี 16 จุด
- 6.เมื่อเวลาขึ้นจากน้ำใหม่ๆ ปลาลังมักจะมีแถบสีน้ำตาลแถบเหลืองพาดตามยาวที่ลำตัวส่วนบนราว 4 – 5 เส้น เมื่อปลาดายนานเข้าสีอาจหายไป ส่วนปลาหูมีแถบสีชมพูเรื่อๆพาดไปตามความยาวของลำตัว
- 7.ปลาหูเป็นปลาจำพวกหากินใกล้ฝั่ง ซึ่งติดกับปลาลังมักชอบอยู่บริเวณห่างไกลจากฝั่ง
- 8.ปลาหูกินอาหารจำพวกแพลงก์ตอนพืชเป็นส่วนใหญ่ ในขณะที่ปลาลังกินอาหารจำพวกแพลงค์ตอนสัตว์²¹

อย่างไรก็ตามในทางเศรษฐกิจ ปลาหูยังคงเป็นปลาที่มีความสำคัญมากกว่าปลาลัง เพราะมีรสชาติอร่อย ในขณะที่ปลาลังมีรสชาติเปรี้ยว จึงทำให้ไม่ค่อยเป็นที่นิยมของตลาด

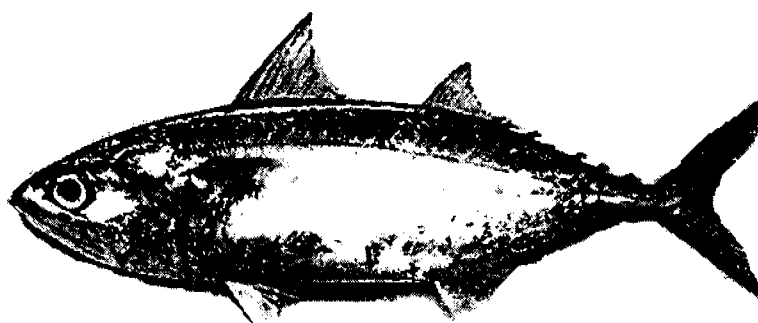
ลักษณะโดยทั่วไปของปลาหูที่สำคัญมีดังนี้ รูปตัวเพรียวแบบกระสวย (fusiform) แต่แบนข้าง มีเกล็ดเล็กละเอียด เกล็ดแถบอกมีขนาดใหญ่กว่าแห่งอื่น มีมันตาเป็นเยื่อไขมัน บนขากรรไกรมีฟันซี่เล็กๆ มีซี่เหงือกยาวและมากซี่ เมื่ออ้าปากจะเห็นซี่เหงือกแผ่เต็มคล้ายคล้ายพู่ขนนก มีครีบหลัง 2 อัน ครีบหลังอันแรกมีก้านแข็ง (spine) ส่วนอันหลังมีก้านครีบอ่อนเหมือนครีบอื่นๆ (ยกเว้นครีบท้องซึ่งมีก้านครีบแข็ง 1 อัน) มีครีบฝอย (finlet) 5-6 อัน อยู่ด้านหลัง ครีบหลังอันที่สองและครีบทวารไปจรดโคนครีบหางซึ่งแยกเป็นรูปปล้อง ครีบอกมีฐานครีบกว้างแต่ปลายเรียว²²

²¹ เรื่องเดียวกัน, น. 5 – 6.

²² เรื่องเดียวกัน, น. 5.

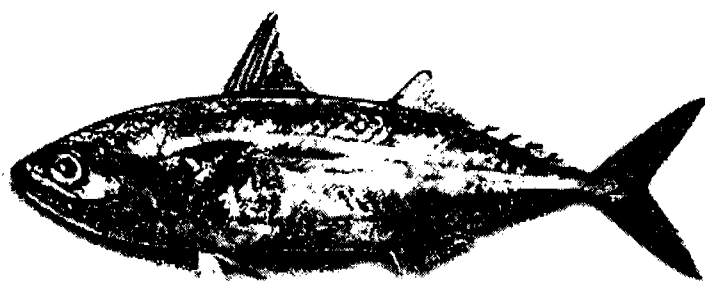
ภาพที่ 2.1

ปลาทุและปลาลัง

10 cm.

ปลาทุ

10 cm.

ปลาลัง

ที่มา: กรมประมง, ปลาทะเลของไทย (พระนคร: โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2507),
น.280-281.

2.2.2 วงจรชีวิตและฤดูกาลวางไข่

เนื่องจากปลาทุเป็นผลผลิตจากธรรมชาติ ซึ่งมนุษย์ไม่อาจกำหนดให้เกิดหรือมีจำนวนเพิ่มขึ้นได้ จึงทำให้ปริมาณปลาทุที่จับได้ไม่แน่นอน ก่อให้เกิดผลกระทบต่อเศรษฐกิจของชาวประมงและการบริโภคของประชาชน ดังนั้นจึงมีผู้ให้ความสนใจที่จะศึกษาเรื่องราววงจรชีวิตและการวางไข่ของปลาทุในอ่าวไทย เพื่อให้ทราบถึงสาเหตุการเปลี่ยนแปลงของปริมาณปลา รวมถึงเพื่อทำการอนุรักษ์ การศึกษาในระยะแรกจะให้ความสนใจต่อการประมงในแถบอ่าวไทยฝั่งตะวันออก เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีการขยายตัวเข้าสู่การประมงเพื่อขายก่อนฝั่งตะวันตก ภายหลังจึงได้เริ่มมีการเปลี่ยนมาให้ความสนใจต่อการประมงในฝั่งตะวันตก เมื่อพื้นที่ดังกล่าวมีการขยายตัวเข้าสู่การผลิตเพื่อการค้า

งานศึกษาเรื่องปลาทุที่เก่าที่สุด คืองานของ เฮอร์เนส ยัง เรื่อง "มองสยาม" (*Peeps at Many Land : Siam*) ตีพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2451 ยัง ไม่ใช่นักวิชาการด้านการประมง แต่ได้เขียนเรื่องนี้ขึ้นจากประสบการณ์และการสังเกตการณ์ เมื่อครั้งที่ได้เข้ามารับราชการในประเทศไทย ได้บรรยายถึง วงจรชีวิตของปลาทุในอ่าวไทยฝั่งตะวันออกไว้ว่า

...ทุกปีไข่ของปลาทุนับล้านๆฟองจะถูกฟักออกมาเป็นตัวในบริเวณท้องทะเลส่วนที่เป็นน้ำตื้น และบริเวณที่เป็นร่มเงาทางฝั่งตะวันออกของอ่าวสยาม เมื่อปลาเหล่านี้เจริญเติบโตขึ้นมีขนาดลำตัวประมาณ 4 นิ้ว พวกมันจะเริ่มว่ายออกสู่อบริเวณที่เป็นทะเลเปิด ซึ่งอุดมไปด้วยปลาฉลามหนู ปลาโลมา และปลาขนาดใหญ่อื่นๆ รวมทั้งนกทะเลซึ่งจะว่ายติดตามปลาเหล่านี้ไปจนถึงฝั่งตะวันตกของอ่าว ระยะทางกว่าที่จะว่ายมาถึงมีผลให้ปริมาณของปลาทุลดจำนวนลงมาเป็นอันมาก ...บางช่วงที่สภาพอากาศเลวร้ายไข่ของปลาทุจะถูกทำลายไปก่อนที่จะฟักเป็นตัว จึงไม่มีปลาเหลือมาถึงฝั่งตะวันตกของอ่าว เพื่อเป็นเหยื่อของชาวประมงและเป็นอาหารของปลาฉลามหนู และนกทะเลที่รอคอยอยู่ด้วยความหิวโหย แต่ก็มิบ่อยครั้งที่จำนวนของปลาทุมิมากจนแม้ว่าจะตกเป็นเหยื่อของปลาฉลามหนู และฝูงปลาที่ว่ายติดตามมาแล้ว ชาวประมงผู้นำส่งสารยังต้องประสบกับปัญหา ราคาปลาดกต่ำ เนื่องจากมีปริมาณมากเกินไป²³

²³ เฮอร์เนส ยัง, "มองสยาม," แปลโดย ศุภรัตน์ ธาราคักดี ใน รวมเรื่องแปลหนังสือ, น.363 – 364.

ส่วนงานที่เป็นงานของนักวิชาการประมงชิ้นแรก คืองานของ ฮิว แมคคอร์มิค สมิท ชาวอเมริกัน เรื่อง A Review of the Aquatic Resources and Fisheries of Siam , with Plans and Recommendation for their Administration , Conservation , and Development ฮิว เป็นข้าหลวงใหญ่ทางการประมงของสหรัฐอเมริกา และในปี พ.ศ. 2466 รัฐบาลไทยได้จ้างให้มาเป็นที่ปรึกษาแผนกสัตว์น้ำ โดยได้ทำการสำรวจทรัพยากรสัตว์น้ำและการประมงของไทยเกือบทั่วประเทศ รวมทั้งในบริเวณอ่าวไทย เริ่มเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2466 เขารายงานว่า ปลาทวงไซในบริเวณอ่าวหน้าแหลมญวน เมื่อปลาเริ่มโตจะถูกมรสุมตะวันตกเฉียงใต้พัดเข้ามาอยู่ในอ่าวไทย และเมื่อโตได้ขนาดก็จะถูกลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือพัดกลับไปอยู่ที่เดิม²⁴ งานของสมิท ทำให้ความเข้าใจว่า ปลาทวงไซอยู่นอกประเทศ แต่งานวิจัยต่อมาด้านความเชื่อเช่นนี้

คนไทยคนแรกที่ศึกษาเกี่ยวกับการประมงและได้เข้ามาศึกษาเกี่ยวกับปลาทู คือ บุญช่วย อินทร์พรหม ซึ่งได้รับพระราชทานทุนไปศึกษาวิชาบำรุงและรักษาสัตว์ในประเทศสหรัฐอเมริกา ในช่วงต้นรัชกาลที่ 7 ปีพ.ศ. 2469 ภายหลังเมื่อได้กลับมา จึงได้ทำการศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับปลาทูในอ่าวไทย ตีพิมพ์ครั้งแรกในวารสาร กสิกร ซึ่งให้ข้อมูลที่ค่อนข้างแน่ชัดเกี่ยวกับปลาทูมากกว่างานเขียนที่ผ่านมาว่า ปลาทูจะวางไข่ในเดือนมกราคมและเดือนกุมภาพันธ์ สันนิษฐานว่าปลาทูในอ่าวไทยจะแบ่งเป็น 2 สาย คือ สายตะวันออกจะวางไข่ในบริเวณช่องเกาะช้าง หรือเกาะกง และสายตะวันตกจะวางไข่ในบริเวณท้องที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี ปริมาณปลาทูที่จับได้ในอ่าวไทยปีหนึ่งมีจำนวนมาไม่น้อยไม่สม่ำเสมอ เนื่องจากดินฟ้าอากาศ แต่ที่สังเกตปลาทูจะมีมากหรือน้อยสัมพันธ์ไปถึงปีที่ผ่านมาแล้วอย่างน้อย 3 ปี คือ ปีที่ดินฟ้าอากาศดีเป็นปกติ ปลาทูมีโอกาสวางไข่ได้เต็มที่และลูกของปลาทูสามารถเลี้ยงตัวได้มาก ในปีหน้าจะจับปลาทูได้ดี แต่ถ้าปีที่ดินฟ้าอากาศวิปริต การวางไข่ และการเลี้ยงตัวของลูกปลาทูไม่ดี ส่งผลให้ปริมาณปลาทูในปีหน้าได้จำนวนน้อย²⁵

งานของเขาได้รับการยืนยันจาก วราห์ชัย สิ้นธุ์เจริญ ในปีพ.ศ. 2499 ได้ทำการศึกษาเรื่องราวของปลาทู และได้ให้ข้อมูลรายละเอียดที่ลงลึกเกี่ยวกับปลาทูเพิ่มเติมว่า ปลาทูสายตะวัน

²⁴ หจข., เอกสารกระทรวงเกษตร กส. 14/30 เลขที่ 30 เรื่อง สมุดรายงานของหมอ ฮิว แมคคอร์มิค สมิท เรื่อง โครงการบำรุงรักษาและเพาะพืชพันธุ์สัตว์น้ำในประเทศสยาม

²⁵ บุญช่วย อินทร์พรหม, "ปลาทูในอ่าวไทย," กสิกร 15 (มีนาคม พ.ศ. 2469) อ้างถึงใน อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายบุญ อินทร์พรหม ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพมหานครวันเสาร์ที่ 7 กันยายน พ.ศ. 2539, น.101-104.

ตก จะวางไข่บริเวณทางด้านเหนือของหมู่เกาะอ่างทอง ในท้องที่ของจังหวัดสุราษฎร์ธานี หลังจากที่ได้เดินทางกลับจากการหาอาหารเลี้ยงตัวเองบริเวณก้นอ่าวไทย ปลาตัวเมียและปลาตัวผู้จะกลายเป็นพ่อปลาและแม่ปลา และจะเดินทางกลับคืนสู่แหล่งที่เกิด โดยที่ตัวเมียจะมีไข่แก่เต็มท้อง ส่วนตัวผู้จะมีถุงน้ำเชื้อพร้อมที่จะทำการผสมพันธุ์ สำหรับอาณาบริเวณที่วางไข่ของปลานั้น เริ่มตั้งแต่ส่วนหนึ่งของหมู่เกาะอ่างทองทางเหนือไปจนถึงส่วนหนึ่งของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และจังหวัดชุมพร โดยแม่ปลาจะวางไข่ในท้องทะเลที่มีความลึกกว่า 20 เมตร เนื่องจากไข่ของปลาทูเป็นไข่ลอย หลังจากที่ได้วางไข่แล้ว ปลาตัวผู้ก็จะพ่นน้ำเชื้อออกมาผสม หลังจากนั้นเป็นระยะเวลาไม่เกิน 10 วัน ไข่ก็จะฟักเป็นตัว ปลาทูเมื่อแรกเกิดจะอาศัยถุงอาหารเป็นเครื่องเลี้ยงตัว หลังจากที่ได้รับอาหารได้ยุบตัวลง ปลาทูจะกลายเป็นลูกปลานาดยาว 1 เซนติเมตร จากนั้นลูกปลาเหล่านั้นจะรวมกันเป็นกลุ่มว่ายเข้าสู่พื้นที่ตื้นเพื่อหาที่กำบังลม และหาอาหาร โดยปลาทูในระยะนี้มีขนาดความยาวประมาณ 3 - 4 เซนติเมตร การเดินทางเข้าสู่ที่ตื้นเช่นนี้เรียกว่า การเดินทางเพื่อเลี้ยงตัว (Feeding migration) ลูกปลาเมื่อเดินทางเข้าสู่ที่ตื้นจะแยกทางเดินออกเป็น 2 สายสายที่หนึ่ง เดินทางลอดใต้ช่องเกาะสมุยกับฝั่งในท้องที่ของจังหวัดสุราษฎร์ธานี เลาะฝั่งลงไปสู่ทิศใต้ และมีจุดหมายปลายทางได้สุดอยู่บริเวณอำเภอหัวไทรย์ในท้องที่จังหวัดนครศรีธรรมราช บางครั้งถึงเขตของจังหวัดสงขลา สายที่สอง เดินทางขึ้นสู่ทิศเหนือมีจุดหมายปลายทางอยู่ที่ก้นอ่าว ปลาทูกลุ่มนี้เป็นพวกที่ใหญ่ที่สุด และก่อให้เกิดเป็นอุตสาหกรรมการประมงขนาดใหญ่

ในการเดินทางขึ้นสู่ทิศเหนือของปลาทูนี้มีหลายขนาด ทั้งขนาดใหญ่และเล็ก โดยมากปลานขนาดเล็กจะเดินทางอยู่ในสถานที่ตื้นกว่าปลาทูใหญ่ และปลาเหล่านี้จะโตขึ้นอย่างรวดเร็ว เมื่อปลาทูเดินทางมาถึงก้นอ่าวไทย ปลาจะทำการกักตุนอาหารโดยแสวงหาอาหารทั้งกลางวันและกลางคืน สังเกตเห็นได้อย่างชัดเจนเป็นประกายขาวในเวลากลางคืนเดือนมืดฝูงปลาทูจะขึ้นสู่น้ำ ว่ายนํ้าอ้าปากเพื่อให้อาหารผ่านซี่เหงือกที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก ส่วนในเวลากลางวัน อุณหภูมิของพื้นน้ำค่อนข้างสูง ทำให้แพลงก์ตอนพืช ซึ่งเป็นอาหารสำคัญของปลาทู พวกมันลงสู่สถานที่ลึก เพราะไม่ชอบแสงสว่าง จึงมีผลทำให้ไม่พบปลาทูขึ้นสู่น้ำ บางครั้งปลาทูจะลงไปกินอาหารถึงพื้นก้นทะเล สังเกตได้จากสายน้ำที่ปลาทูลงไปกินอาหารซึ่งจะทำให้หน้าบริเวณนั้นขุ่นขึ้น เรียกว่า ตีปลากินขุ่น เมื่อปลากินอาหารอิ่มแล้วจะเดินทางกลับสู่สถานที่เดิมในบริเวณหมู่เกาะอ่างทองตามเส้นทางเดิม แต่จะอยู่ห่างจากชายฝั่ง โดยมีความเร็วในการเดินทางมากกว่าขาขึ้นมาสู่ก้นอ่าวไทยไม่ต่ำกว่า 10 หรือ 20 เท่าตัว

ปลาทูสายตะวันออก วางไข่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเกาะภูเก็ต คือ บริเวณหน้าอำเภอคลองใหญ่กับเกาะภูเก็ต ในท้องที่ของจังหวัดตราด โดยลูกปลาทูขนาดเล็กจะเข้าเลี้ยงตัวใน

อ่าวของจังหวัดตราดและบริเวณช่องเกาะช้าง ในระยะเวลาเดียวกับปลาทุสลายตะวันตก และจากสถานที่ดังกล่าวปลาทุจะแบ่งการเดินทางออกเป็นสองสาย คือ

สายที่หนึ่ง ซึ่งมีปริมาณปลาทุเป็นจำนวนมาก จะเดินทางเข้าสู่ทะเลบริเวณหน้ากิ่งอำเภอกลองใหญ่ แต่เนื่องจากสภาพของทะเลบริเวณนั้นเป็นอ่าวเปิด ไม่มีแม่น้ำขนาดใหญ่ไหลลงจำนวนอาหารไม่เพียงพอ ปลาทุจึงข้ามเลยไปยังเกาะกง เพราะในสถานที่ตรงข้ามเกาะกงมีอ่าวขนาดใหญ่มีแม่น้ำหลายสายไหลลงมารวมกันมีสภาพท้องที่คล้ายกับกันอ่าวไทย อ่าวนี้เป็นสถานที่เลี้ยงแหล่งใหญ่ของปลาทุสลายตะวันออก

สายที่สอง จะเดินทางลอดช่องเกาะช้างเข้าสู่เกาะจิก ซึ่งมีปากแม่น้ำเวพูเป็นแหล่งอาหาร และจะเข้ามาถึงเกาะปริด แหลมสิงห์ในท้องที่ของจังหวัดจันทบุรี เข้าสู่อ่าวหมู กุ้งกระเบน และประแสร์ในท้องที่ของจันทบุรี และระยอง บางครั้งถึงสัตหีบ บางสะพาน จากนั้นจึงเดินทางกลับเพื่อวางไข่ในแหล่งที่เกิด คือ บริเวณเกาะกูด ในระยะเวลาเดียวกัน คือราวปลายหรือต้นเดือนมกราคม บางครั้งก็เร็วกว่านี้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพอากาศและสภาพทางสมุทรศาสตร์²⁶

ต่อมาในปี พ.ศ. 2500 กรมประมง ได้มีการวางแผนการสำรวจตรวจสอบชีวประวัติปลาทุอย่างจริงจัง โดยการติดเครื่องหมายไว้บนตัวปลาทุ (Tagging or Marking) แล้วปล่อยลงทะเลเพื่อให้ทราบถึงวงจรชีวิตของปลา เช่น การอพยพย้ายถิ่น ปริมาณปลาทุในอ่าวไทย การศึกษาทดลองนี้ได้มีการพัฒนาเรื่อยมา จนปัจจุบันทำให้ทราบข้อมูลเพิ่มเติมที่ชัดเจนเกี่ยวกับปลาทุในอ่าวไทย โดยเฉพาะกลุ่มปลาทุสลายฝั่งตะวันตกที่เดินทางขึ้นสู่ทิศเหนือในบริเวณกันอ่าว เนื่องจากเป็นกลุ่มที่ก่อให้เกิดอุตสาหกรรมการประมง²⁷

การศึกษาทดลองดังกล่าวนี้ เหมือนกับงานของ วราห์ชัย โดยได้ให้ข้อมูลที่แน่นอนของสาเหตุการเดินทางของปลาทุบริเวณอ่าวไทยฝั่งตะวันตก คือ การเดินทางเพื่อหาอาหาร และการเดินทางเพื่อวางไข่ ปลาทุจะวางไข่เกือบตลอดทั้งปี แต่ช่วงที่ปลาทุมีไข่สูงสุดจะอยู่ในประมาณเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนมีนาคม ช่วงนี้ปลาทุที่มีไข่เต็มท้องจะเดินทางจากกันอ่าวไทยลงมาทางใต้เพื่อวางไข่ในบริเวณหมู่เกาะต่างๆของจังหวัดสุราษฎร์ธานี แม้อาชีพที่ไข่แก่จะวางไข่ก่อนระหว่างทาง ไข่ที่ได้รับการผสมน้ำเชื้อแล้วจะใช้เวลาฟักเป็นตัวประมาณ 1 วัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อม ถ้าอุณหภูมิสูงอัตราการฟักไข่จะเร็วยิ่งขึ้น ต่อจากนั้นลูกปลาวัยอ่อนก็จะพยายามว่ายน้ำเข้าหาฝั่งเพื่อหาที่กำบังคลื่นลม และแสวงหาอาหาร ลักษณะการอพยพเคลื่อนย้ายจะเกาะกลุ่มรวม

²⁶ วราห์ชัย สิ้นธุ์เจริญ, "วิกฤตกาลปลาทุปี 2498," น. 185 - 191 .

²⁷ ยุพินท์ วิวัฒน์ชัยเศรษฐ์ , "ชาวประมงร่วมใจไม่จับปลาทุมีไข่," น. 51.

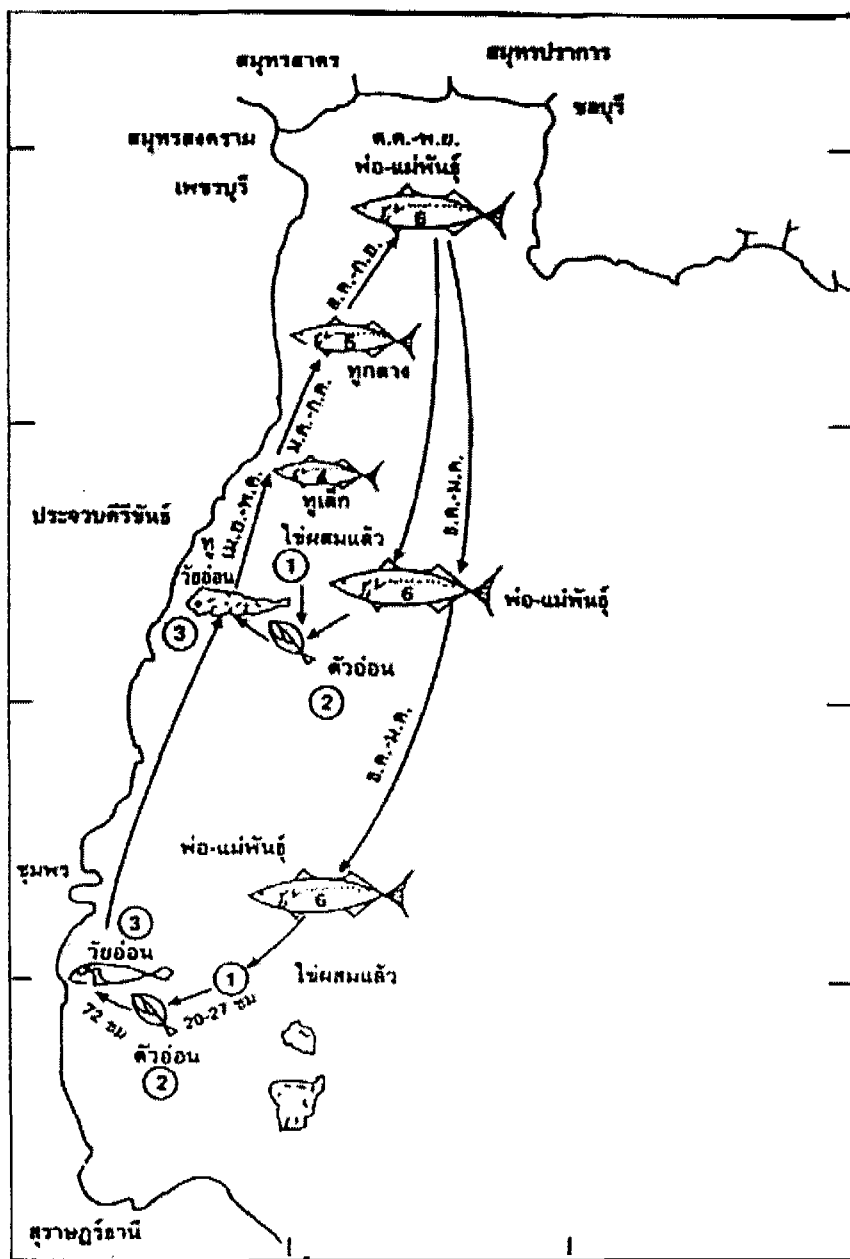
ตัวกันเป็นฝูงว่ายลัดเลาะใกล้ฝั่ง เพื่อเดินทางไปทางเหนือยังจุดหมายปลายทางที่บริเวณก้นอ่าวไทย ในช่วงที่ลูกปลาทูยังมีขนาดเล็กอัตราการเจริญเติบโตจะเร็วมาก เพียง 3 เดือนมีขนาดความยาว 12 เซนติเมตร และเมื่อมีอายุได้ 4 เดือน เริ่มเติบโตเป็นปลาทูสาวมีขนาดความยาวประมาณ 14 เซนติเมตร ซึ่งเป็นขนาดที่ตลาดต้องการ (Market table size) และอีกสองเดือนต่อมา ปลาทูจะเจริญเติบโตมีขนาดความยาว 16 – 20 เซนติเมตร ในช่วงนี้ปลาทูจะสะสมอาหารเพื่อเข้าสู่ฤดูกาลผสมพันธุ์วางไข่อีกครั้ง โดยเดินทางลงมาตอนใต้ ระหว่างเดือนตุลาคมถึงพฤศจิกายน สำหรับการวางไข่ของแม่ปลาทูสามารถวางไข่ได้น้อย 7 ครั้งต่อปี ในแต่ละครั้งมีประมาณ 20,000 ฟอง โดยมีแหล่งวางไข่ขนาดใหญ่อยู่บริเวณหาดแม่รำพึง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ อำเภอเมือง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร บริเวณเกาะสมุย เกาะพะงัน ชongอ่างทอง จังหวัดสุราษฎร์ธานี²⁸

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าปลาทูจะเป็นปลาที่มีการวางไข่ตลอดปี และลูกปลามีอัตราการเจริญเติบโตที่รวดเร็ว แต่การประมงเพื่อจับปลาทูนั้นสามารถทำได้เฉพาะในบางช่วงฤดูเท่านั้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลมมรสุมทั้ง 2 ที่พัดผ่านอ่าวไทย ดังจะกล่าวรายละเอียดต่อไป

²⁸ ยุพินท์ วิวัฒน์ชัยเศรษฐ์, "ชาวประมงร่วมมือจับปลาทูมีไข่," วารสารการประมง,

ภาพที่ 2.2

วงจรชีวิตและการวางไข่ของปลาทุกกลุ่มฝั่งตะวันตกของอ่าวไทย

ที่มา: ยุพินท์ วิวิธมันชัยเศรษฐ์, "ชาวประมงร่วมใจไม่จับปลาทุมิไข่ ปล่อยไว้แพร่พันธุ์," วารสารการประมง 53 (มกราคม - กุมภาพันธ์, 2543): 61.

2.2.3 ฤดูกาลทำประมง

การทำประมงในสองฝั่งของอ่าวไทย มีฤดูทำการประมงที่แตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลมมรสุมประจำปีในอ่าวไทย ได้แก่ ลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายนถึงเดือนมีนาคม และลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ เริ่มตั้งแต่เดือนเมษายน ถึงเดือนตุลาคม

ลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ จะนำฝนไปตกในจังหวัดชายฝั่งทะเลตะวันตกตลอดฝั่งทะเลในภาคนี้จะมีคลื่นค่อนข้างจัด ชาวประมงส่วนมากจึงออกไปจับปลาไม่ได้ในฤดูนี้ ในทำนองเดียวกันเมื่อถึงฤดูมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ทะเลทางฝั่งตะวันออกก็จะทำการประมงไม่ได้

เมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเสด็จภาคตะวันออก ผ่านจังหวัดชลบุรี ใน พ.ศ. 2419 ได้กล่าวถึงช่วงเวลาในการทำประมงในบริเวณนี้ว่า

...แลราษฎรที่ทำโป๊ะจับปลาในทะเลนั้น ทำได้แต่ฤดูเดือน ๑๒ ไปจนถึงเดือน ๓ เป็นฤดูลมทะเลพัดกล้าคลื่นจัดโป๊ะแตก ต้องหยุดการจับปลาไปจนเดือน ๑๒ ในระหว่างที่หยุดการจับปลาทำโป๊ะไม่ได้นั้น ราษฎรทำมาหากินด้วยลงเปลือกลากอวนจับปลา แลตีบกระดานเก็บหอยชายทะเล...แลปลาที่จับได้ในเปลือกแลลากอวน ลากเบ็ด กับหอยนางรมที่ต่อได้นั้น ชื้อขายแลแลกเปลี่ยนกันกินอยู่ในแขวงบ้านอ่างศิลาแลบ้านใกล้เคียง ไม่ได้เป็นสินค้าใหญ่ไปต่างเมือง...²⁹

อย่างไรก็ตามมีบางพื้นที่ในช่วงฤดูมรสุมดังกล่าวนี้สามารถทำการประมงได้ ในหนังสือรายงาน ของ ฮิว แมคคอร์มิค สมิท ได้กล่าวถึงการประมงในจังหวัดตราดว่า

ประมาณสักห้าสิบปีมาแล้วที่ได้มีการลงโป๊ะน้ำลึกในช่องแคบเกาะช้างกับอ่าวทุ่งใหญ่เพื่อทำการจับปลาในระหว่างฤดูหน้ามรสุมตะวันตกเฉียงใต้ และได้กล่าวกันว่า ในแถบชายทะเลตอนนี้เท่านั้นที่จะทำโป๊ะจับปลาได้ในฤดูมรสุมที่กล่าวแล้ว การจับปลาได้ลงมือทำกันตั้งแต่เดือนพฤษภาคมจนถึงเดือนสิงหาคม และกระทำกันโดยล้วนแต่พวกชาวประมงที่มาจากตำบลต่างๆ ของชายทะเลทิศตะวันออก

²⁹ พระบาทสมเด็จพระจุลเกล้าเจ้าอยู่หัว, "พระราชนิพนธ์เสด็จประพาสจันทบุรี และอักษรานุกรมภูมิศาสตร์จังหวัดจันทบุรี," ใน งานฉบับนศึกษา คุณแม่เปลี่ยน แกล้งเกล้ากล้า ณ เมรุสถานหลวงวัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 17 เมษายน พ.ศ. 2484 (พระนคร: บริษัทการพิมพ์ไทย, 2484), น.158-159.

ออก และเป็นพวกที่ลงโป๊ะจับปลาในลุ่มน้ำนอกตำบลที่ตนอยู่ในระหว่างฤดูมรสุม
 ตะวันออกเฉียงเหนือ³⁰

ส่วนฤดูกาลทำประมงในทางฝั่งภาคตะวันตกของอ่าวไทยนั้น ไม่ปรากฏหลักฐาน ทั้งนี้
 อาจเนื่องจากความไม่สะดวกในการเดินทาง และบริเวณดังกล่าวยังไม่ใช่แหล่งการประมงที่สำคัญ
 สำหรับบริเวณอ่าวไทยตอนใน ซึ่งเป็นบริเวณที่อยู่กึ่งกลางระหว่างฝั่งตะวันตกกับฝั่ง
 ตะวันออก และเป็นส่วนที่อยู่ลึกเข้าไปในแผ่นดิน ทำให้ไม่ได้รับอิทธิพลของมรสุมทั้งสองมากนัก
 ฤดูทำการประมงในเขตนี้จึงมีระยะเวลายาวนานกว่าฤดูทำการประมงทั้งสองฝั่ง ซึ่งเป็นผลทำให้
 บริเวณนี้เป็นแหล่งทำประมงที่สำคัญ และเป็นที่ยึดกันมานาน จนสามารถสร้างรายได้ให้กับชาว
 ประมงและผู้ประกอบการได้เป็นจำนวนมาก ดังจะเห็นได้จากนิราศเมืองเพชร ของสุนทรภู่ ซึ่งแต่ง
 ขึ้นในช่วงรัชกาลที่ 3 กล่าวถึงสภาพการค้าสัตว์น้ำทะเลในบริเวณแม่กลองว่า

“ ถึงแม่กลองสองฝั่งเขาตั้งบ้าน	นำสำราญเรือนเรือดูเหลือหลาย
บ้างย่างปลาเคียงเรียงเรียงราย	ดูุ่นวายวิงไขว่กันใหญ่น้อย
ขายสำเร็จเปิดไถ่ทั้งไซพอก	กระเบนกระบอกปลาหูทั้งปูหอย
ถูกค้ารับกันเป็นพันร้อย	ปลาเล็กน้อยขมงโกรยโกยกระบุง
นางแม่ค้าปลาเค็มก็เต็มสวดย	กำไรรวรวมประจบจนครบดวง
บ้างเหน็บท้องป่องปุยตุ้ยตุ้ยตุง	ต่างบำรุงรูปร่างสำอองตา” ³¹

ด้วยเหตุที่อ่าวไทยมีสภาพทางภูมิศาสตร์ที่มีความอุดมสมบูรณ์และมีความเหมาะสม
 ต่อการเอื้ออำนวยให้เกิดผลิตผลปลาหู จึงทำให้คนไทยรู้จักและคุ้นเคยกับการบริโภคปลาหูมา
 ยาวนาน โดยได้มีการนำมาประกอบเป็นอาหารหลากหลายชนิด และเฉพาะอย่างยิ่งน้ำพริกปลาหู
 ทอด ซึ่งเป็นอาหารยอดนิยมที่มีการบริโภคกันอย่างแพร่หลาย จนในปัจจุบันได้ถูกยกให้เป็นอาหาร
 ประจำชาติ

³⁰ อิว แมคคอร์มิค สมิท, รายงานการสำรวจพืชพันธุ์ในน้ำ และการอุตสาหกรรม แผนก
 สัตว์ของประเทศสยาม พร้อมด้วยโครงการและข้อเสนอแนะในการควบคุมบังคับบัญชา การบำรุง
 รักษา และการจัดให้เจริญแปลโดยหลวงจุลชีพพิชชาธร(กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนา
 กร, 2468) น.87.

³¹ สุนทรภู่, “นิราศเมืองเพชร,” ในงานฉาปนกิจศพ นางเจียน สังขสุนทร ณ เมรุวัด
 มกุฏกษัตริยาราม วันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ. 2496, น.17.